

24 ნოემბ.
1877 წ.

საბოლოო და სალიტერატურო გაზეთი.

გამოცემის საზოგადოებრივი განვითარების სახლი

ხელის მოწვევა: ტფილის, თბილისის „რედაქციაში“, მთაწმინდის ქუჩაზე, შიომების სასლების ზემოდ. № 5
ქუთაისის, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთურებში.

გაზეთი ივნისი გამოვა 1878 წელს
იმავე სასით, იმავე პროცენტშით და ისევ კვი-
რაში ერთხელ, ხუთშაბათობით.

უასი ერთის წლისა, გაგზავნით თუ გა-
უგზავნელად, შეიძი მანეთია.

ხელის-მოწვერა მიღება ტფილისში, ივნი-
რიის რედაქციაში, რომელიც იმუოფება მთა-
წმინდის ქუჩაზე, შიომების სასლების ზემოდ,
ქანანოვის სახლში, სახლი № 5.

ქუთაისში ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბ-
ლიოთურაში.

ტფილისის გარედ მცხოვრებთა შეუმ-
ლიანთ დაიბარონ გაზეთი «ივერია» ამ ად-
რესით: ВЪ ТИФЛИСЪ, ВЪ редакцію
газеты ИВЕРИЯ.

სამიებელი I. საქართველოს მაციანი: თემისი, ქუ-
თაისი, იმერეთი და გურია, სიღნავის და თიალექთას
მაზრა.—II. სანოფიტიურ მიმართულება:—საფარისეთი, აგ-
ლის, ასმილაცია.—III. ამის ამუში.—IV. გარდამწერელი
ჭრთულის წიგნებისა დავით რეგიონი.—V. წერილი
დავით რეგიონისა.—VI. ბრძოლა რომის დასაპურად-
ლი.

საქართველოს მატიანე

ტფილისი. ბერჯელ თქმულა ჩექნს უურნალ-გა-
ზეთობაში, რომ ზოგან მომრიგებელთ მოსამართლეებს
გადას დაუყიდნათ გლეხთა გენერები და სახლ-გარი
და გლეხნი ხელვარიელი დაუსცვით. მომრიგებელნი
მოსამართლენი არც იმას მოწოდებით ამ შემთხვევა-

ში, რომ იგი გენერები და ბინადრობის ადგილი სა-
ხელმწიფო, საგარეუსო და საბატონო ყოფილა და
გლეხს საქართველოს მხოლოდ სახმარად. ამისთვის წინდაუ-
ხედაში, ულმაბეჭდმა და უკანონო ქცევაში მოსამართლი-
სამ ის მოახდინა, რომ აუარებელი რიცხვი გლეხთა,
სამეცნიერებლი თელგასის და სიღნავის მაზრაში, ცის
ანასამად დასგდო, აჭარა უურგუგდ მთხვევარის გუ-
და, წელი და გვეღგნ დანებები, ქვეფას ღონისებია-
კს მით უფრთ გულის ამდრევი და შეუნდიბეჭდი ბო-
როტებას, რომ ქანონით აგრძელებულია გრცის ის გაეფ-
დას, რაც მის გუთუნილებას არ არის. მაგრამ განთ-
ხება გამოვნილმა ჭარამ აჭარ სახელმი უმოვა ვითომ
განას და ამ სახელმის ეური არავინ ათხვებ, თუმცა
და ამ სახელმი შირებლ დანახვითვე ბაშის წინა-
მდებარებას ჩამოჭიდებს. მომრიგებელთ მოსამართლეების
ის გზა უბოგებ უგმიანებულს განას, რომ გას-
ვიდვის სიგვარა მოისუნებს „გასსეუდად დანიშნულია
მამულის ხმატება უმამულოდ, ანუ გენერით უმიწოდ.“

როგორ მოგწინო, ბატონებთ, ჭარამ გამოვიდა-
ნოდა! ეს იმას წერა, რომ იყიდება ცოცხალი ცხენი
უმუწლოდათ. სუთო სახანილო ამბავი და მოქმედება,
არამც თუ არავინ შედეგა, არამც უმაღლესთა სახა-
მართლებმა ამ გვარი გასყიდვის სიგვარი დამტკიცა
კადებ და მსყიდვებლს კანასიერი ნასყიდობის სიღლები
ჩააბარა. გინ იყო ამის ბატონი და გამოხატვი? სახელ-
მწიფო საქმეთა გამგებადმ (Управление Госуд. Пищевес-
твами) ეურა მიიღო მასზედ, რომ ასე უკანონოდ სა-
ხელმწიფო და საეპიდემიურ მამულები იყიდებოდა და თუ
საღმებ გადევ გინმე ჩითდა ამ ბოროტებაზედ, ასევე თავად-
ასხაურობა. ჩვენ ვიცით მაგალითი, რომ ერთმა თა-
ვადმა უწინება მომრიგებელ მოსამართლეს, საქმე შა-

დატაძრე მიიღვანა და პალატაშ გარუქმა მომრიგბელის მოსამართლისაგან დადგენილი განაჩენი გლეხის სახლ-გარის გრძელდების თაობაზედ.

ამ ქანონის ბოროტებად მოხმარებამ დაღუპა მრავალის გლეხი, მრავალგან მოუმაღა ბინა, ცოლ-შვილი უსახლ-გაროდ, უმამულოდ დაუბრო და გუმინდელი მამულის მხმარებელი კიცი, დღეს მოულის სახლობით ბოგანა ქარად გახსედა. ამით ენ, კოფილი თურმე იმის-თანა მაგალითები, რომ ეს ხელცარიელად დარჩემოდ გლეხი უიღავადით იმულებულ ქმნილა თაგისი შვილი თუ ქალი ლექებისათვის მიუყიდნოს და მით შეტე მჭერები თავიდამ მოუმორებინოს. ჩემ გიცით, რომ მოული ერთი სახლმწიფო-გლეხის სოფელი სიღნაღის მაზრაში გაყიდებულია ამ გვარად და კრთხ სიღნაღელის სომეხის აქებ ნასყიდი ჩაღის ფსად. ისე გრუმებრიდ უიღავა გლეხები თურმე, რომ ნერა სენტებული და ცხოვებული ბატონ-ემთხა ამასთან სამოთხებო.

რად უნდა დაიღუპოს პარე გლეხი და რად მიგიდა საქმე იქამდინ, რომ გლეხი ეს გასტევებინებ უქანონობას? რატომ ამზედ ხმა არ ამთაღოთ სახლმწიფო ქანებითა გამგეობას, (Управление Госуд. Пищевыми ведомствами), იქითხავ მკითხველი. გლეხ-გაცის უმამულოდ დარჩემს ხომ ზარალი მასდევს სახლმწიფოსათვის, რადგანაც გლეხის მარტო ხარჯის მხედლი და გრანდ ამისა დიდი უბედურებასაც შეადგენს თვით ქმედებისაც, და რატომ უკრი არ ათხლებე? რატომ არ ათხლებე უკრი იმის მაინცა, რომ ამ უკანონი გრძელდება გამო სახლმწიფოს მამული განაგების და გლეხი მის პირ-და-პირი მხმარებელი ბოგანა ქარად ხდება? ნუ თუ სახლმწიფო ქანებითა გამგებამ ეს ეთვალი არ იცოდა და არც დღეს იცის! თუ სადმე საწყალი გლეხი სახლმწიფო ტექში დღეს რასმეს გრძელებისაგან ანუ მოსხავს, ამზედ კრთხ დიდი მიწურ-მარქანს გამართებნ მეტემგები და სხვა აგმები გამგებისა, გლეხს სამართლები მისტემები და კრთხ ყოფის და ამბავს სატექნიკ ხოდები, — რატომ მაშინ ხმას არ იღებენ, რადა ამაღენა მამულუბი დაუყიდა სახლმწიფოს და გლეხის ტკინის მწოდელთა წერბების კონტა საკუთრებად გახდა.

ჩემ დარწმუნებით გიცით, რომ ტფილის გუბენის სახლმწიფო ქანებითა გამგებამ იცის ესე

ეფუელი ფერი, გიცით, რომ ბევრს გლეხს, ამ უქანონობით ხელ ფარივდად დარჩემილი, მოუმართდა გამგებისათვის, გამგებას ამ საკუთრებულ უქანონობით ჩამორტყმული მამულები. მადის და მოდის თურმე ტფილისში იღავ გაწევული ბლექნი, უმუდრებისა იმის მეტი არ უნდა რა, რომ აღაქის სასამართლოში სახიდანი შეიტანას და გრაფიქმებინოს უქანონობით გრძელდების მამულების სიგელი, მაგრამ სახლმწიფო ქანებითა გამგებას სულ ხელებს იმსას და საწყალი გლეხისა კი პირ-და-დაგებული ცის შექეულების და გისაც შეექრება ხოდები, ქართველი არ იცით რა დღეს და როდის მოვათ?

(„ივერიის“ კორრესპონდენციები.)

შუთაისი. ქუთაისიდამ იწერვანის 17 ნოემბერს: „ჩემ ქუთაოელი სიძირებები გრივით... სახიდელია როგო აფა (სამი გირგანქა) უვარების ხორცის ქარები მარტო არის, მარტო უთხებოდოდ და გრატებიდოდ კი გიცით... საწყალს გლეხს, რომელსაც ჭირმა საქანელი გაუწევიტა და იმის მეტედ ხსნ სახედრით, ხსნ ჭირს გადარჩენილის უდელის ხართ 30—40 ვერცის სიშროედამ მოაქვს გასასეიდი რამ ქუთაისში და თან თანთის, გა თუ ეს უდელიც ქალაქში ჭირმა გამიწევიტასთა, საწყალს გლეხს მეოქი ჩემ გახსებით და გრინგით ფასტედ ათი შაური რად მოუმტე; მართლა და სახლმისებულების და საგინებულების კი უანგარიშოთ გრერით ფულის. არ თუნდ, მაგრალითდ, ავიღოთ რიოკი—ებ უზენა და უგონა თვალობებითაბა. ეს რიოკი სახლმისებით უამეტივანული რიოკით უფასხმებისა და უგრადებისა“ რომ თვე სახედრით რაც ქუთაისს ჩამოეთრია და უაველ დღე გარჯიშობის ჩენის ჭიბების დასაბერტებად. ხეტაგი რაგიანი წარმოდგენა მაინც იცის! ხაღხი უაველ დღე მრავალი დადის, ასე რომ რიოკის გამგებელო კი გამართობა უნდა ქუთაისთა გარდა ამის ქუთაისის წინ დაუწევდევი და უაზრო არისტოკრატები უაველის დამეტეს სახუჭანს რასმეს მიმრთებები ხოდებით გადასაცავისა, მაგრამ სწერები რიოკი

მოთამსშეებს დაუკარდება. ნეტავი ქველის საქმისათვის იურიუნ გრე გულ-უხვნია! ანა ერთი საზოგადო საქმისათვის მოქსონებული რამე! გროშს არ გამიტობება!

იმისთვის და გურია. „წლევანდელს მოსაცავს სამსახური და დაუკარდება: მოსაცავის შილი მშენებითი იყო და იმედს გვაძლევდა ჭირნახულის ბლობად მოსაცავისას. მურმე დადგა სანკრძლიგი გვალბა და გისაც კი რამე ქონდა დათვესილი, გაუხმო და უგვალებელი იმედი გაუქარწყება. ბლობას სელახლად დადგა ჭირნახულისათვის კეთილი დარი და მოსაცავის შირი გამოიჩინდა. რაღაც ბედო, გარდა რამოდენიმე გვამთა, გვედას გვიან მოუწდოთ დათვესვა, ასე რომ გვაძლების დროს თესლი უთავთავდოდ იყო და როდესაც კა ტაროს დადგა, განებმა უნდა იწალეს ფერი: გუშინდელი თოთქმის მიმჯნარი სიმინდი და სხვა ამგრძნი გადამწერებულს, თავ-გაშლიდს და მშენების სასისათვის წარმადგენდა. ამ რიგმა ამინდმა გასცანა და ბლობად მოსაცავის მფრინავი. სიმინდი ამიანობის გამო გარგად იუდება და თუმცა ფასმა უმჯობესულობის ინია უსინიდისა და განვითარა შეთქმულობით; თუმცა გლობი დასაც. წინად ამაზე უიდებობდა, დღეს ათხანად უიდებობდა და ამის გამო გაჭირგებულ წეოვნებში¹⁾ მაგრამ იგი დალოცებული თავის მხრით ფასს არას უმატებს და ექლანდელს დროში ბათმას სიმინდის ჭირდის ამაზ-ნახევრი შეუტად და ფერიდის ხეთშეურდა. მუტი გილმა გინდათ დასამტკიცებულად, რომ იგია

„ერთ შერადი, გულადი, მებორლე შავის ბედისა?..“ ეგველება ლისის მოს აქედ შირუტების ჭირმა რაგი ამაწერტა, რასიც ამოწევება შეეძლო, რასაგვირგვლის უმსუცედს.“

— ი— ი— ძე.

— ჩეკი შეგიტყვო, რომ სიღნადის მსჩრდში ერთს გიღისტან გამოქსნია გალბი აც-და-ხუთ მანეთანება, რომელიც მისთვის შეეძარებით ქადაქის სიჰაჯების ლინის ფასში. ამაზე გამომიერა რამის თურმე დანიშნული და შეწამებული გაცი და მასთან თრთლება სომეხიც ამ საქმეზე სამსახურალს ხელში ჩაუგდია.

¹⁾ სიძურის მეტი იმერტოის, სმეგრელის და გურიას გლეხის ასული შუხეულის: აფინი, ლიანის მაღლით, ამ ცისობრის ალექსანდრე, პლატონის და სხვას ამგვარს. (კორესპონდენცია).

— ჩეკი შეგიტყვო, რომ სოფლებში ეალბი აბა-ზინები თურმე გასმირდება. ამას წინად რამდენიმე ამის-თან გალბი აბაზი თანაეთის მაზრაში გამომენილ, იქაუქ მაზრის უფროსისათვის წარუდგენდოთ და მაზრის უფროსის შექმნილია, რომ ამ გალბის აბაზის თავ-დაძირებული გამომდები იძღვოს. ჩეკი გურჩებო ხალხს, რომ აბაზის მიღების დროს კარგად ქსინჯას და ისე მიღვის. გალბი აბაზის ისე კარგად არის გა-კეთვებული, რომ თვით ამა წინამდებარებული გადმომწერებული, მაგრამ გარცა რომ დააგვირგოს თვითი კი, შეცემასთ. გალბი აბაზის ერთი გა-ლის არის.

საპოლიტიკო მიმოხილვა

საურანგელი. დღე და დღე საფრანგეთის საქმე უფრო მიმდება და განსაცდები ემატება. ერთის მსათ მშვი-დობის მოუკარეს და უფრთ გონიერს ნაწილს საფრან-გეთისას ძილს უფოსების შიში რევოლუციის პეტ-ბასა, მეორეს მსათ — შაში მისი, რომ უკაითა და წინ-დაუწევდი მაკ-მაკონი რესტაურაცის ბოლოს მოუკარეს ჭარის შემწეობითა. შირველის შაში, ჩეკის ფიქრით, სახუთი არა ჩეკს, რაღაც არა რესტაურაციები მეტად ცდ-ლობენ, რომ მშვიდობისანობა არას გზით არ დაიღვას, მეტად სიღოხილით, გონიერად და ზომიერად იქცე-ვიან. მეორეს შაში კი მმდავრი საბუთი აქვს. კურ რო-ცა პალატის კრების დღე მთასლოვდა და თვით კრების დღესაც, მაკ-მაკონის ბმნებით, კარები თოფ-იარაგას ქვეშ ერთეულის, ცენტრას ჯარის 2 და 3 ნომერებს სადამის 7 სასამდე ცენტრები შექანდები წყლით წყლით და ჭარისა-თვის ტევა წმალი ერთი რად მეტი დაურიგებით. ეს ნიშნები მეტად აგ-გუნებისანი არან.

ამ უამად სხვა და სხვა დასნი საფრანგეთის წა-მოადგენელთა იმრეგიან შალატში და სენატში. მთავრობა ძალაში ცდილობდა, რომ ამ ლოთა უმთავრესთა საქმის გამგე-ბელთა შორის შედელი რამ ჩამოეგდო და ერთი მეო-რისათვის გადაეკიდნა და შირში მიეცა. ეს გულის წა-დილი აუსოფელი კიდეც მთავრობას და დღეს სენატი ძალატის ეურჩება და ეწინააღმდეგება. თვითონ მთავრო-ცაც ცხადად იწევეს პალატის სამირად. ეს იქიდამა ქსებნის, რომ მკელის სამინისტროს გადადგიმის შემდეგ მაკ-

ჭრამა ასადი შეადგინა იმ გვამთაგან, რომელიც სალახის წარმომადგენელთა უმრავლესობას აა ეკუთვნიან. ეს წინააღმდეგია უფლებავი წესისა და პიგისა, საცავი კი გასსტრატეგია ასების. მაგრამ მაკ-მაჭანის წესისა და რაგისა აა კავკი აძეს, იგი მხედარი გაცია და მუშტზედ უნდა იღუპოდეს.

ეს თუ არა, სთავა ეს კი აშენება, რომ მაკ-მაჭანი ბათაბათტეფენის სედის უწყლობს და წალატის თვალით უფრესს. ამ მოქალა სახში მაკ-მაჭანის შინაგაცია და მდიდრი ნაშოლების შეიღთან უაფალა გაგრიანიდა ინგლისში. ამთავენ, ასადი სამინისტროსაც სულ ბათაბათტეფენის დადა იმედი გაჭვიმებით, ჩვენ გამომორინებული, როცა მაკ-მაჭანის პრეზიდენტობის უაღია შეუთვდება, ესე იგი, 1880 წელს. მაშინ იმედი აქვთ, სალას ეგათხება და საფარი საფრანგეთას ტასტტედ დააბამანებს ნაშოლების შინალება. ნაშოლების შინალება ამ აშენზედ სალეოდელი აშლია და უთქვაშა: ალონდ სალების კადარი და დავასრულდება, თავის მასა, რომ 16 მაისს სალების წარმომადგენზედთა უმცირესობაში მალად ჩაიგდო სელში უფლება; ამ აქ იყო ბორცომი სმირებული სასელი მაკ-მაჭანისა, ამ აქ იყო ბორცომი მოქმედება, რომელიც არ მოერდა მმიმე საქმეს და საქმე უფრო გაამნება. მთავრობამ მალად გამოჯიტაც სენატის პალატის დათხვენის ნება-ათგა და ამით ისარგებლა მთელი სუთითებე, პარლამენტის წარმომადგენლიდან და დავკომორილებით.

ამას წინად მოსხეულული იყო ჩვენს გაზითში, რომ ალსერტ გრევიმ, ჟესპულაველმა, პალატში წინადაღება შეიტანა, რომ ეოფილი სამინისტრო მაკ-მაჭანისა გამომიერას მიუცესთ ბორცომი მოქმედობისათვისაც აჩენებანის დროს. ამაზედ პალატში დადა და ცხარე ბარათ გაიმართა. მანისტრებმა, რომელიც მაშინ ჯერ გადამდეგანი აა იყვნენ, უგანასაზღად ჩაჭარებული გამომიერას დანიშნენა და სამინისტროს მოთავეო ჰერცოგ ბრაჟერის მალინ მოსხეულული სიტყვა ამის თაობაზედ, და თავის სიტყვა ამით დაამორთა: „უსჭა, თუ გინდოთ, დაიწეოთ გამომიება. მე, როგორც მთავრობის წევრი, განანის საქალით უარ-უკეთ და ვერსალმდევევები მაგ გამომიერას; ათგორც მძმელის-შინა საჭირო კამათ, რომ მაგ გამომიერით მოგროვილი წრობი ტეუილი იქმნება; მე ამას ვჭირივი წინაშე ისტორიისა და ჩვენის ჩემენისა.“ გამოეტამ უპასუხა პარლიას.

„თუმ, ჭირება გამოეტამ: ალბერტ გრევის წინადაღებას საბუთი მოქმედა, ეგ საბუთი არის მოხელესული და ემსაკუთ სიტყვა, ეს საბუთი არის მოხელესული და აშენებული სიტყვა, ეს საცავი აა წარმოთვეული ბრალისაც. რაც პრინციპის მისა დაუმდებარებული სიტყვა აა ჩიტქას სცენას, რომლის კემლობაც ვერავინ გაბერა, როცა მთელი შეეჭანა ჭირებადი? (ქბა).“

რომ მინისტრები უფრთხოები და ეკუთვნიან ჩვენის მემკნის სებას და ებ უქიდობა და უთხობა შეიდა წელის დასავათ და მაგ მასასგან თვე დაისხსნას როგორი. 1876 წ. ბროლი ამბობდა, რომ საიდანგრეთ მთატუელი მაკ-მაჭანის სასკრიფტოს; დღეს კი იძსის, რომ 1877 წ. ატეგანი მოხსედინებს მოთ, რომ სალსს აშინებდნენ. იგი გვიმტკოცებს ჩვენ, რომ ესრინდელი პალატი შედგარი მისაგამო, რომ სალსს აშინებდნენ, თუ ამგვაცის პალატის არ ამოარჩევთ, ამით ასტუდებათ. ეს ეშე: კონსილიუმი სიტყვა პირგელზედ უარესა და უპატრიასთა, და თუ პალატის სელმეროედ დაითხოვენ, ისევ ეს ბოლო ექმნება. ჭიშმარიტება იძსია, რომ 16 მაისს სალების წარმომადგენზედთა უმცირესობაში მალად ჩაიგდო სელში უფლება; ამ აქ იყო ბორცომი სმირებული სასელი მაკ-მაჭანისა, ამ აქ იყო ბორცომი მოქმედება, რომელიც არ მოერდა მმიმე საქმეს და საქმე უფრო გაამნება. მთავრობამ მალად გამოჯიტაც სენატის პალატის დათხვენის ნება-ათგა და ამით ისარგებლა მთელი სუთითებე, პარლამენტის წარმომადგენლიდან და დავკომორილებით. ერთ უწინ გოგითხო: საიდამ შოულობა მთავრობა ფულს, რომელიც საჭირო იყო ამ გვარის ქრისტიანობის? (პალატის მარცენას მსარემი, ესე იგი, ჟესპულობილებით დასმა ეს სატყვა მოუწავა, ეს გმბეტას). სამდგრელების კი იყებულ წემოაენა მთავრობამ თავისის წალილის ათასობულებიდან და ამ სახით ლეთის მსასური სამინისტროს მთხომისახურებდ გარდასწერა.

„უდეველმა ამას 40 ადგილი მოუწიფა სამინისტროს ტერიტორიას და ტლიდობის შემწეობითა. (ქბა: მემარცენერიანგან, მემარცენერი, ესე იგი, ჟესპულობის წინააღმდეგი უფროიან და უკირილო უნდა სამ გამოეტამინონ გამოეტას. პალატის პრეზიდენტი ჭირებისათვეს გამოეტას უგანასაზღად სიტყვები ასესას) გამოეტა ამისას: ვაღრება მოძება არ გაამოეტანებს ჩემს სიტყვებს, მე არ გატარება და გადატახოს აშენს სალსს, რომ არეულიას მოხელესულენ ჟესპულობილებისთვის და ამის გრცელებას აწერინებდა კალით, რომელიც დაჭირავს მუდანობას და მოსუიდელი ჭირებისათვეს შინა-საქმეთა მინისტრისა. ას სახელი უნდა დევოქტეს ამ ჩიტქას სცენას, რომლის კემლობაც ვერავინ გაბერა, როცა მთელი შეეჭანა ჭირებადი? (ქბა).“

მთავრობას არ უნდა დატემიზუმით დადგინდებოდა, რომ დამოუკიდებელი უფლებამ თვისითა მღვარდაში და დამოუკიდებელი უნდა და ცის და არას დროს თავი ისე არ უნდა დამოუკიდებოდა, რომ უფლებად-გაზის თავის ცილის შემცირებელ საშუალებათ გასძლდას.“

გამომარტინ დაუმატა, რომ მე წარვუდგენო გამომიქმავ ხელი არ ცილებიც შემწევს მეო, ჩემზედ მთავრობა რა სმებისა ჭრილდა და მოდის ამითს:

„მე არც ერთის წოდების გაცი არა გარ; მე ვარ გაცი ჩემის დოკუმენტის. პრეზიდენტი სამინისტროს მაგით გაცი არ არის. იგი ბონაპარტიის წების მიმდევარი გაცია, იგი შეიტნა მათის სესის აღმასრულებლად, იგი ცილიდად სასესი ემარგნა იმისთვის ქრისტიანი, რომელიც მარტი იმპერიის საკადოსად.“

მის შემდეგ გამომარტინ ამტკიცილდა შედეტის წანაშე, რომ გამომიერის დანიშნანი განონის წინამდებრი არ არისო; რომ უკანონობა ის არისო, თუ სესატი სალის სურვილს უკავს არ ათხოვებოდა და სელმერებედ დაშლის ესლანდების შედეტისად.

ბოლოს გამომარტინ ამით დასრულა თავისი სიტყვა: „მე გორგოვ მეგდეს ვინც კი სართ, კონსერვატივი, თუ დაბერალები, გაზიარებოთ გისაც კი გხერთ შეკიდობისას ჩამოგდება, რომ თავს იდგათ თავისუფლების საქმე და ჩამოართოთ უფლება ამ უფლების უღიანს სამინისტროსა.“

გამომარტინ სიტყვის შემდეგ გამომართა გინებლადის ძებულობების და მის მოწინააღმდეგება შეარის, ზოგმა უმართებული სიტყვაც ისმართა და ბოლოს საქმე იმით გათავდა, რომ შედეტი გამომიერა დანიშნა სმითა უმრავლესობით.

ამ განაწილის შემდეგ ბოლოი და მისი ამქანი ძალის ცდილობენ სესატში, რომ სესატის კანონის შედეტის განხენი უკანონობად იცნოს. სესატშიც ამ საგანგებო ცხარე ბასი გამოართა, ცესტუფლებენი ამტკიცილებენ, განხენიერებას და წინააღმდეგნი უკანონობას. ბოლოს სმითა უმართებულესობით სესატის პარადპირ არა, მაგრამ დაბეურებულის მოდებით კი, ამწით საფრანგეთა, რომ შედეტის შეცვა ამ შემთხვევაში უკანონობა.

საჯისის წარმომადგენელთა შორის ამ უკანასკნელს დროს სმა დადის, რომ სესატი ამ შედეტის დათხოვნაზედც უკავს არ იტყვის. ცესტუფლებელთ ზოგად ეში-

ნიათ თურმე, ამ ერთს შევენიუს დამეს წამოგვივლიან და დაგვიტერებით. მაგრამ მაგრძალის დაუბარებია სენატისა და შედეტის პრეზიდენტის და დაუტწმუნებია, რომ ეგ ტუფლ-უპორალა ხმებიათ, შიში წურადორისა ხუ აკვთო.

ინგლისი. ამ ას იწერება ურთა გროვესპონდენტი ინგლისის შოლიტრის თალაზედ: უსტრონიაში ბეკ-რი მაგალითი არ იცის იმისთვის, რომ ერთს დამეს ისკათ ბეკ-რი ცის-სამაგრე აღებულ იქმნას, როგორიც უაცხადისა. მეომართა მისედგით იქმიშით აღება ფართისა დიდი და ბრწინებულ საქმეა ჩვენის საუგრძნისა. საპოლიტიკურა მნიშვნელობითაც ფართის აღება მუტი დიდი და საქმეა ასე, რომ ამ გამად უველავ ქაზედადგა, — ამის შემდეგ ინგლისი არ გზას დადგებათ და ასა იქმისო. ლორდ სიკისის გაზედის გაზემა, „Morning Post“-მა სმა ამოილო კიდეც და ამისის, რომ ერთის აღებამ ინგლისის ინტერესებს ძირი შეუკიდია. საჭიროა გავისენოთ, რომ კერ კიდევ 1854—1855 წ. ინგლისის თვალში ერთს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, ასე დიდი რომ ინგლისმა ამ ცისის გასმაგრებული თავისი ჯარი მდაშველა და უშეთუს თვისი დენერალი ვილიამს გაგზვნა და ერთობი დიდს ცდებში იყო, რომ ეს ქალები არ წაერთმევადა ას-მაღალის. ერთის აღება ისეთის მნიშვნელობისა არის, რომ ინგლისი სლომით ხელში მიეშვევებოდა დღესვე ასმალს, რომ ინგლისის ქადაგს გამხედაბაც უკავდა მოსდევდება. ტუსეთში, რასაკათვალია, კატეს არის მოელიან ინგლისისებან, მაგრამ მე მანც ვთიქოთ, რომ ინგლისი საქმეს განწირებულებამდე არ მიიღებს და ბოლოს, როგორც იქნება, დაბემორტილება საქმის აუცილებელს მიმდინარებას, თუმცა ბეჭედს კი იყვირებს. გერმანია არა შემთხვევით არ მიუშვებს ინგლისს, რომ ასმალის მიეშველს, ანუ რითები შეუმციროს რუსეთს კილდო გა-მარჯვებისა. „Memorial Diplomatique“ ამტკიცილს. რომ ინგლისი გულაშვილობით უკავება, რომ დღე და დღე გერმანია და უკავთა უტრი და უფრო კარმანების უსალივებებიან; ამის გამო ინგლისი თვის ალტერნატივებშია და თვალ-უურის ჟირისათვის თვალებ გადაცი-ცებულია. მაგრამ არ გვარია გერმანიას ინგლისმა ამ შემებრძოლია, მაგრამ არ უნდა აღჭურვა მაშინ, რო-

დესაც უფლითების მზად არის და აღჭურვილია და უაგენფისაც შეიძლება მარტო ერთი დაქმუქაროს და ინგლისი შეაუქნას ისე, როგორც შეაუქნა რუსეთის აგსტის 1870 წ., ძღვან მოსილის გერმანიის წინააღმდეგ გამზადებულია, ინგლისში კარგად იციან, რომ გერმანიის მუქარის საქმეც ზედ მასდევს სოფლე, ამ ამორმაც ინგლისში გერმანიაზედ გუდასეთებით ლაპარაქდეს.“

„მორიგება ისმალისთან ჩვენი საკუთარი საქმეა, ეს უთქვას ამ მოვლე სინში ერთს რუსის დიშლომატება, ამ აზეზედ დგას თვით გერმანიაცა, ინგლისი კი ამისი წინააღმდეგია და დღესა თუ ხელ ინგლისა და გერმანიას ამ საგანზედ განვლაობა მოვუგათ. შესძლოა რომ როგორც სხვას ისეც ინგლისის არმენიმე მეომართა მსაჯებ შემდგომლისა ჭითხულს, მაგრამ აქედამ სოულებით ის არ გამოდის, რომ ინგლისის ნებაზედ იყოს პირობისი მორიგებისა.“

თქვენ იცით, რომ გერმანიას ეხლა წინ უდევს დადი და მეტად საქმე; მას სუსტ რომ, ჰავა მუამირთა შორის დამოგიდებული იყოს განსკუთრებით რუსეთისა და ასმის შორის მორიგებაზედ და, მეორე, ამი იმ საზღვრების არ გადასცილდეს, საცა ესლა მოქმედობს. ამისთვის უფლის მეცადინება მიქერეულ უნდა იქმნას მასზედ, რომ აქცირია არ უმტეულის გერმანიას და რუსებს. კუთ აქმაზე გერმანია კმაყოფილია ავსტრიისა.“

ეგრეა აუ არა ინგლისის საქმე, ნამდვილი არვინ იცის. თაც უნდა იუს ინგლისის საპოლიტიკო კაცები ისე წინ დაუსედავნი არ არან, რომ ტუშილ-უბრალოდ შექმნა გაჭირიონ. ინგლისის გაზიერი იწმევენ მთავრობასა და აშშობენ: რა კი ერთიც დაეცა, ეხლა დორა, რომ ინგლისმა თავის თავის მოუართსო, თარემ მეტე გვიანდა იწმება. „ცევერნის მესტნიკ“-ის კორექსტონდენტი იწმება, რომ ლონდონში თავი მოიყენეს მინისტრებიათ და იმ აშშობ დადგნენო, რომ ან ეხლა უნდა ჩავერთოთ საქმეში და ან არადორსათ; ინგლისში ამბობენ თუმცე: მეთაღრისი ამას ითხოვთ, რომ მეომართა შეკრიბება გვხსოვთვით, და თუ რუსეთი შეარებას არ მოინდომებს, ამი გამოვუცხადოთთ. თუ ინგლისი ხელს არ გამოიდებს ვიდრე რუსეთი მლევით შემოისება სოულიადა, მაშინ ინგლისი გამოიეთხოვთ თავის დიდების და მომავლებათ.

ინგლისის გაზეთი „Standard“ ამითს, რომ ინგლისმა უნდა გათვალისწილოს რუსეთი განა მარტო სიტყვითათ, საქმითა და მურე იმისთვის საქმითა, რომ ცესად უხვენოს რუსეთის საზღვანი, რომლის იქთ რუსეთი არ უნდა გადაიდეს, თუ უნდა ინგლისის კაცის არ შეესალოსთ. სოდე რედგანაც შეუძლებელია რუსეთის იმედუდ დაბჩენს გაცილ, მისათვის მაინც და მაინც საომარად მზადებაში უნდა კოუნიეთო.

ლონდონიდან „Peterburgskij Vedomost“-ში იწყებიან, რომ ინგლისის ელჩი თდა რამსკული ამაღმ მოულოდნებულ წარიდა ბერლინის და თან წარიდა დიდად შესასიშვავი დეპუტატი დეპონისა, საგარეო საქმეთა მინისტრისა, გერმანიის მთავრობასთან მინაწერით. კრის კემერული გაზეთი გილე ამობსთ, რომ უფროსი ზედამუშავებული ინგლისის ცისკ-სიმაგრებისა დენერალი ლინტორნ სიმური მიღის სმელიაშე სლვაშით გიბრალტარისა და მაღრის სიმაგრების დასახელვათთ. უფროს ამას იწყება ცუდი არა მოქმედს რა, მაგრამ გერმანიი ნიშნები კი, სწორედ მოგასხენოთ. მაინც და მაინც არ კინ იცის სოულინდები დღე რა მოიტონს. ეს კი საჭიროა საცნოლებად, რომ 18 ნოემბერს ტფილისში ლონდონიდამ ამბავი მოვიდა უფრო სამშებილო, კიდევ დასტუტებულია. იწერებან, რომ ინგლისის საგარეო საქმეთა მინისტრის ლორდ დეპის დეპუტატი მისებია და უთხოვნიათ მაღრის ცისკში კარი მოუმატოს და ბოსფორის გაგზავნისათ მოდის სამურავის და უფროსი მას შესაბამის უფლის უთქვამს, რომ კერ არავათას მიზეულის გერმანიის ნეიტრალიტეტის გამოსკულისასთ, სტამბულის კერ არავითარი შიშა არა აქეთ და სუურის ასეს რუსეთი არ გრძისთ. როდეს სასურსო დორ იწმება, ინგლისით თავისას ერდებათ, რომ უკინება ჩამოაგდოსთ. თუმცა მართალია, ინგლისისა და ინდოეთის შორის გზა კუთხეტებდე მიდისთ, მაგრამ კიდრე სუურის ასეს უკინება არ არისთ, იმ დარღვეული ეს ასეიც სამეოტია ინდოეთში მისებისათვისთან. კუთხეტებდე იამებოდათ ასმალთა მომხრეთა ტი გერმანის ინგლისის მინისტრისა. მაგრამ კინ იცის? დიძლომატების წესა, ერთს იტუმინ სოლიქ და სიცა კი ფირზობნი. ესა აქეთ უფლის ხელზედ დახვეული და მიმტკიცი მისამართებაში: დიძლომატების სიტუაციას ბაჟა არა აქეთ.

ოსმალეთი. სტამბულში თან-თან უერთდების მომსწრები მთავრულებიანი. ინგლისის გაზეთს „Standard“-ს ჟურნალის სტამბულიდამ, რომ მინისტრების კრება იყოთ და იქ უკანა და ნიმუშისად ხლოხქარი იმ აზოზედ დადგნენა, რომ საჭიროა ეს ამი რეგორმე გათავდესთ, რადგანაც განგრძლება მისი აურაცხველი უსედურების მოურანს ღრივე იმპერიასათ. ამბობენ მთავრობის კაფა ამერიკად კერ ბამუთქვამთა თავისი სურვილი შეიტანებისა საჯირო მიშითათ. კერ თურქები უასის დაციმის ამიაციც სასაფარდ ათ გამოუცხადებია მთავრობისათ. სტამბულში თურქები დიდი უკამატიდება არის.

ო მ ი ს ა მ ბ ე ბ ი

— ინგლისის გაზეთის «Daily News»-ის კორესპონდენტი კერანგალიდამ 10-ს ნოემბერს იწერს: ჩვენში დიდი მთავარი ყარსში შევიდა დიდის უღიერითა, საჭირო ესხვა და მორჩილების ნაშად თავი დაუკავა. კელა ცნობაშია მოყვანილი, რომ ასმალთა მეცნიერები ჯარი 20,000 უაფილა და იერიშით მისული რესის ჯარი 18,000. ქაფები საგასა ასმალთა დაჭრილებითა და ავად-მუოვებითა. მეურნეონი ძალიან ცოტანი არიან, სახადი-სათვალე ძალიან გასშირებულია, სიცივებიც ძალიან არის. თათრები და სხვა ორეულიდანის ჯარის-გაცნი დაგდათბენ ქალაქში, ღღეს კი წესიერება უასთავდ დაიდგინება. ასმალთა დაჭრილების და ავად-მუოვების სიმართლე საქმეს მეტად უმნელეს რესებას.

— „Deutsche Zeitung“-ს ცნობა მისვლია, რომ ჩვენს ჯარს დაუშერია ქადაქი ტომქი, რომელიც აზოზუმის ჩრდილოდ მდებარებს. იერიშით აღება უასისა და თვით რეზიდენცია განუიდა დაწერალს ლორის-მელიქოვს კუთვნისო. ასმალთ სამი სამაცლდი მოუმზადებითათ, რომ სტამბულიდამ ჯარი გადასახანა მცირე აზიაშით მშენები არზოუმის საშველად არის დანაშენლი.

— გაზეთის «Петербургскія Вѣдомости»-ს ჟურნალის ჟულიალიდამ, კენიდან და ბუსაცესტილიდამ, რომ ასმან-ფაშის ფარავა აქცის უსეპთანათ შლევნის დათმობისა და იარაღის დაურის თაბაზედათ და ამისათვის ბუსაცესტი დიდ-მაღალის სურსათის შზადებას შეუდგნენო.

— რუსულ გაზეთში «Русский Миръ»-ში აღწერილია ასმალთის ამშენებელი რევე დაზენია.

და ასმდენი ზაფხულის ანგარიშით გამოდის, რომ ტუვედ დაზენია 19 ფაზა და 39,840 მეტარი გარდა და ზაფხულის წაურთმევით ექსის შეიძლება. — რიცნის მსედრობის ერთს თაზმს მოლკოვნივის ფაზის გირის წინამდლოლით სუც-უანი სელას და დაუკურია.

ამ ერთის კვირის განმარტებაში შესანიშნავი ამი არსად ას მომსდარია. დუნაიზე უაველ დღე სორია აქვთ სხეგა და სხეკ ადგილს, მაგრამ შესანიშნავი ამი კი კერ არსად უაველია. მლენის აღებას დღე-დღეზე მოკლიან, ასდგანაც იმედოვნებენ, რომ ასმან-ფაშის ჯარი საჭელი მაღა შემთავლებალ და, რადგანაც რუსის ჯარი ისეა შემთარტებული გარს, რომ ასმან-ფაშა მის გარღვევას კერ გაბუდავსო, ამიტომაც დღესა, თუ სავალ თვითონ გამოვა და იარაღს დაწერისო.

გარდამშერელი შარტულის შიგნიშისა

დავით რეპტორი

დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ ქველ დროს ჩვენს მწერლობაში გარდამწერელთა და ამ უამათაც მწერლობის, შესწავლაში იმათო ცნობა ძალიან საჭირო რამ არის. თუმცა წალეულ საუკუნეში 1709 წ. გასტანგ მეფემ სტამბა დააფუმა, მაგრამ მარტა საეკვლეის წიგნის სეტემბრის უნდებოდა ის ერთს ერთი სტამბა. ამასც რამდენი ფათერები დაემართა ჯერ ვასტანგის მეფის დროს და მეტე ქადაქის არსებების დროს 1793 წელს. ამ გვარათ კერ არამც თუ მაშინ, ჩვენს დროსაც ახლა სტამბას ის უაველად მომეუნი ძალა არა აქცი, არაც უნდა ჰქონდეს: ღღესაც მრავალსა და მრავალს დიდ წიგნის გადამწერლები ჰქანა და გადაწერითა კრცელდება. რასაკვარკელია, რომ ქველს დროში ხომ გადაწერს დიდი ადგილი ექიმებოდა.

გადაწერა იაფი არ იყო, მაგალითად, კერზე-ტეპასნის გადაწერაში არმდენესმე პროცეს ამლევნენ. იყნენ თოვგანი გარდამწერნი: ფასთ გადამწერნი და მწიგნობა არის მოვარენი. ერთიც და მეორენიც დასეჭლვება ბული იუვენ ისეთს შევნერების სელით წერაში, რომ მეტიც მსოფლიო დიდის სხის გარჯიშებითა და წილის ტესტის მეცადისებით მოიპოვება. ელასდელ წერის შემ კერასოდეს კერ შედრება მცენე წერის შემას. საზოგა-

დოთ ეს გველგან ასე მომხდარა ეპიროპაშიაც, სადაც სტრამბა შემოსულა და გადამწერლების სელია გაუქმებულა.

ჩვენში გადამწერლებს შატრუნებულია ადგილია უჭირავთ მწერლებაში იმით, რომ იმისთვის უკრძალულია დოროს ერთად ერთნი გამარტივებულია იუვნი მწიგნაბრინისა. თუმცა მრავალი ასახულია მოხდა საქართველოში, ქა-ქა-ზე და ადრე დარჩა, მაგრამ მთელის ათას სუთასის წლის განმავალიაში მწიგნობრინისა საკვირველის მედგრობით დარჩა. რასკვირველია მრავალი უქვაზეასესი მარცალიტი შთანთქმა მტრის ასახულია, მაგრამ მაინც და-მაინც მიჰევალი გადარჩა.

ამის გადამინენელი იუვნი გადამწერლი.

ამ გადამწერლებში უშიოველებია ადგილია უშიობრივო მწიგნობრინის მოყვანეთა, რომელიც თავისთვის ასუთავის მწერლებისთვის სწერდნენ უსასყალოდ. ესნივე სწერდნენ თავის ბიბლიოთეკისათვის, და იმ საკუთარის განხრასვით, რომ ამ დაიკარგოს. ამ გვარათ ერთის თაღისიდამ მეორეს თაოსაში გადადაოდა მწიგნობრინის სიყვარული, გადამწერლობა, წიგნების გავრცელება, შენახვა და დაცვა. ზოგი გვარულობა რამდენიმე საუკუნის განმავალიაში ამისთანას შრომით მთელი საქართველოში ცნობილია იუ. ჩვენ შეგვიძლია გიდაც დაქა-სახელთ: ამისთანა გვარი იუ და ჩვენამდე ვიცით ალექ-სიძენი, (ალექსიევ-მესიევი): დავით, ალექსი თელავის სუმინრინისა, ილია, ქვათასევის მონასტრისა ალექსინ-დორტი ტარასი, სარდინი, მთარგმნელი სხვა და სხვა მომხრობისა, მათშორის „მიმომავალის ურისია“ მარწ-სუსი და მოყვარე ქართველის მწერლი აბისა, და ამ ქამალ ნიკოლოზ იაკინთეს ქე. ამ გვარში არიან გადამწერლი, მწერალი, შემნახველი, დამცველი, გამარტივებული და სხვა მწიგნობრინისთვის ძვირფასის ლისკების მეორებული ქაცი. ეს აუჯანი არას წელი და მეტა მწიგნობრინის მოვარეთ ითვლია თვლია. ამისთანა თვასებისა საქართველოში სხვანიც ზოგიერთი გვარულობა-ნიც იუვნი და ამითის შრომით დაცვა იქმნა ქართველი მწერლობა.

მწიგნობრა-გადამწერლითა შრომა და ლექცია ჩვენ-თვის ბევრად გასაგები არ არის: მე და უნ, მკითხველო, შეგვიძლია მუსათვით წიგნის მაღაზიაში შევიდეთ, ასო-დე წიგნი სელ და სელ ვიუღოთ, მივიტანოთ შინ, წა-

ვიგითხოთ და შემდეგ თუ მაღა დაგვიკარებენ, თანა განვიციებთ: ქვეყანაშე სომ იმისთვის წიგნი არ გაწევა-ტილა, მეორეთაც ვიყიდოთ, ან ვისმე გამოყალიბებით. შეგვიძლია განა წიგნის დაზოგვა! გვიდულობთ, როგორც სასლისათვის შანდასს ანუ ფესსაცმელსა. ანა რევოლ და-ვაფესებთ წიგნის მოპოებას. ძეგლ დორში, როდესაც სტრამბა არ იუ, წიგნის შოვნის და მოპოებას დიდი თავის სეთქა უნდოდა, გარდა თუ შემდებული კაცი იუ, რომ ამძლენიმე ძრობა მიერა წიგნის გადაწერაში; თუ არა და, სომ თითონ უნდა გადაწერა. უმეტესი საწილი მწიგნობრინისა სისირად უფრო შეუძლებელი კაცია და ამიტომ თითონ უნდა გადასწეროს. შეს მკითხველო, ბევრჯელ მგლნია თითო მოკითხვის წიგნის დაწერაც გე-ზარებოდეს, და ას წარმოიდგინე მთელი გვეხა წიგნების გადაწერა თა შრომა იუ? ამისთან წარმოიდგინე სის-კირ ქადალიდას, რომელიც თავისიზდამ ან სტრიბოლი-დამ მოდიოდა და თავრიზს მოტანილი ქადალიც ჩი-ნეთიდამ მოტანილი იუ. იმ დორების გზის სისწლეც არ დავიწეროთ. — ამიტომ გადედ პატივი ცოლენენ თავისის შრომისა: ძალას ძვირად უდინდათ და ცეც უზისალ-დებოდენენ ნაწილ წიგნების. ჩვენ ძეგლ ნაწილ წიგნების ვფენტავთ, ვალშობთ და ან სოულიათ ვევეთ და სახვე-გათა ვებრობით იმიტომ, რომ კაცა ამ წაგისგლია და ნიშანური. მუქთათ ჩაგვარდნია სელში და ასე გვგონა, იმისი მოპოება ისე ადგილი იუს, როგორც დაბეჭდი-დის წიგნისა, ეს იგი როგორც დუქნში საჭაჭრო ნიკ-თებისა. ეს გაუფრთხილებლება ბევრჯელ უსინიდისა-ბამდის მაღლებეს, ასე რომ უუთობით მეწრილმანებზედ გვიდით, რომელიც ქანის სასთლიისა, ლილისა და კვეის შესაკვებათა ჭიურცლების მაშაბაშის ნაწილნასულევსა. ასა მოიაიტებულდა იმის გადამწერი, რომელსაც კინ იცის, ასმდენი დღე და დამე გაუსწორებია და თვალები გაუწ-ეალებია, ას იყენებდა, რომ ერთსელ ეს ჩემი შრომა საძალე-დორო უნდა განდესა. გადამწერებს ბევრჯელ თა-თო თხულების გათავსის ბოლოში მასხენებული აქა ესა და ეს ამდებისა და მდების დღეში გადაწერე მე ამა და ამასთა, — თითქას ძალათ დაწეროს ეს სატევები, რომ ვისც ჩაუარდება ეს წიგნი, დაუიქრდება, გადამწერლებს ბევრჯელ თა-თო თხულების გათავსის ბოლოში მასხენებული აქა ესა და ეს ამდებისა და მდების დღეში გადაწერე მე ამა და ამასთა, — თითქას ძალათ დაწეროს ეს სატევები, რომ

ცების შენახვისა და გადაწერის შეთქმა და ჩვენის მსრით უნდა დავიცეთ იმათი ნაშრომი. მკელაზ ჩვენში საშვილი შევიღოთ გრძელებულობაში გადაღიოდა ხოლო სელსა-წერი წიგნები და მეტვიდრეობაში დაღიათ უფრთხოდებოდნენ. დღეს ეს სიურთხისიდე ზოგ გვარში სხვა ონგათ შეიცვალა, ისე რომ წიგნებს თუმცა ინასვენ, ანავის კი არ აჩვენებენ; მეტრილმანებზე არა ჰყიდან, მაგრამ ალპიანენ და თაგვეს აჭმევენ. ამისთანა შენახვა რა შენახვა?

ეს უოფელი ნათქვამი დად განსხვავებას გვაჩვენებს, ქველი და ასალი საზოგადოება მწიგნიათხობისა როგორი მოუვარე უოფილა.

სხვა ჰესენში ვისაც კი სელთნაწერი წიგნები აქვს, დად საუნჯეთ მასწინა, უკელას სიები აქვს თავისის წიგნებისა და ზოგს დაბეჭდილიცა აქვს. ეს ჩვეულება სასურაკეული რამ არის ჩვენთვისაც. ამ სიებში მოსსენებული არას გადამწერელინცა, რომლის მოსსენებას ის მნიშვნელობა აქვს, რომ ზოგი გარდამწერელი მწიგნიანარც უოფილა ანუ მთხვეული, და ამ რიგათ შეიძლება ერთის გაცის გადაწერის სასიათი მეტრებს არა ჰირვდეს, ჰქონდეს ნაკლებულევნება ანუ დირექტა. ეს ღირსება და ნაკლებულევნება რომლისამე წიგნის პირველად ბეჭდის დროს დადად საჭიროა, რადგანს ცამდენიმე ერთგვარი სელსა-წერი უნდა შეიანიჭდეს. აი ამიტომ გიღეც სხვა ჰესენში მკელის წიგნების ზოგი გადამწერელის სასელი და არა ჰქონება, მეტების და დარამის დარღვევა სკოლის მაგალითად ამ სტრიქნების დამწერს უნასვესელებინებულების გასტრანგის ძის არებულინის სელში „დილარინი“, ასლად შეთხული შეტრე დარამისაგან. ეს „დილარინი“ მკელი არ არის, უოფელ გვარის ზომის ლექსისთვის და ნაწილი საკვე. მკელი სელ ნაწერი „დილარინი“ სხვა არის. ამ გვარათ რომ თხზულება გამოსულა ერთის სისელითა ამ მიზეზით, რომ ლარამეს იქნება არა ჰქონება, მეტები და გარემონტირებული ჰგრძებია და ასალი შეუხაზდა. იქნება „გერმანიულის ტეატრისანც“ ასე გაეპოვებინოს და ავტორიული ტობის გულისფინვის არდანული (აუ ასმალეთში) და ესასელებინოს, როგორც საქართველოს განათლების პირველი ბინა ადგილი. ამ გვარათ ცოტიანდე სასიათის ცოდნა გადამწერლისა გვათერთხილების, სანდოა იმის გადასაწერი, თუ არა? მაშასადამე მკელის თხზულების ბეჭდის დროს გადამწერლის ცოდნას ღირს შესანიშნი ადგილი უნდა ექიროს.

ამის გამოთ ჩვენთვისაც მეტი არ იქნება ზოგიერთი გადამწერელის ნაწერების სახელები ვიცოდეთ და თვით გადამწერელის ვინათბაცა. სასურაკელია, რომ თითო გადამწერელის ნაწერები ერთად შეგროვდეს, კატალოგები (სიები) გაუკითხეს და ჩვენს გაზეთ-უუნისლებში იძებებოდეს. ამასთანავე სასარგებლო იქნება რომ მწიგნთარგ-გადამწერის ცენტრების ამბავი შეგროვდეს და იძებებოდეს. ამ ამბავის შეკრება ზოგვერ მნელი არ არის, რადგანაც უოფელ გვარეულობაში, საცა მკელი წიგნები აქვთ, ხშირად იციან ვისი დაწერილია ან არა შემთხვევაში გადაწერლა და ვისოგისა. ესეები სასარგებლო იქნება, როგორც საზოგადოთ ლიტერატურის ისტორიისათვის, აგრეთვე სხვა და სხვა სტრიქნელის ფაქტების ასასსელათ, მეტადო როდესაც მაღალა აღმოჩნდება

ამისთანა ამბები. მაგალითად ამ ასლო სანებში ერთ სახლში აღმოჩნდა „გეოგრაფის-ტფალსანი“ გადაწერლილი შეტრე ლარამისაგან (ასლი დამიტრი ბაქრაძესა აჭმა). ეს „გეოგრაფის-ტფალსანი“ ადგილ-ადგილ მაღალია; მაგალითად ეს ტაქტი:

„მომეც მიკვერთა სურვილი სიკვდილდე გასატანისა.“ შეტრე ლარამის გადაწერლში არის:

„მომეც გეთილთა სურვილი“ და სხვა. „მომეც კიდევ სიტევა „მეტე“ არა არამეტე ამისა, რომ ეს გადმოუწერია გიორგი თუმანიშვილის მკელის სელსაწერისაგან, რომელიც აღდანულში მოკროვიბისა იმასთან რამდენათ არის ეს ლარამეს სიტევა მართლი არ კიცით. (ამისბოლ ქალაქში თუმანიშვილის, ბილთველის, აჯახებში არის ეს არდანულის სელსაწერი, მაგრამ კერ შეთანხმებული არ არის). აქ შეიძლება იქნება გაქონილობა გადამწერზე, ასე რომ შეტრე ლარამე თუმცა მწიგნთარგი კაცი იყო, მაგრამ მკელის აღდეგნა გადამეტებითა სცოდნია. მაგალითად ამ სტრიქნების დამწერს უნასვესელებინებულების გასტრანგის ძის არებულინის სელში „დილარინი“, ასლად შეთხული შეტრე დარამისაგან. ეს „დილარინი“ მკელი არ არის, უოფელ გვარის ზომის ლექსისთვის და ნაწილი საკვე. მკელი სელ ნაწერი „დილარინი“ სხვა არის. ამ გვარათ რომ თხზულება გამოსულა ერთის სისელითა ამ მიზეზით, რომ ლარამეს იქნება არა ჰქონება, მეტების და გარემონტირებული ჰგრძებია და ასალი შეუხაზდა. იქნება „გერმანიულის ტეატრისანც“ ასე გაეპოვებინოს და ავტორიული ტობის გულისფინვის არდანული (აუ ასმალეთში) და ესასელებინოს, როგორც საქართველოს განათლების პირველი ბინა ადგილი. ამ გვარათ ცოტიანდე სასიათის ცოდნა გადამწერლისა გვათერთხილების, სანდოა იმის გადასაწერი, თუ არა? მაშასადამე მკელის თხზულების ბეჭდის დროს გადამწერლის ცოდნას ღირს შესანიშნი ადგილი უნდა ექიროს. მკელ ქართულ მწიგნთარგ-გადამწერლის შოთარი რეპრიოდი ასტრინ გათლიველის შირველისა და გამოჩენილი ადგალი ეჭირა სხვათა მოწაიეთა შოთა, რომელიც ადგენიც გაისა ნაცვლიშვილი შირველი რეპრიოდი და გამოგნება:

მართველი თელავის სემინარისა 1784 წელსა, განდაცხელებული აშტარსეს ერქივშისკონსად 1819 წ.; ქარლები ამილასკარი, შირველი ექსარხესი საქართველოსაის რუსების დროს; მისათვის ტყილელი ეპისკოპოზი, იმანავი ასესპერი მქადაგებული და სხვანი.

დავით თელავის სემინარიში რექტორად დადგა 1784 წელსა, ესე იგი დაფუძნების შირველისაგა წელს, როდესაც გაიღი ფუსეთს წევიდა. ფუსების შემთხველის შირველ წევიდებული თითქმის ის იყო გრიგორიუსტლად რექტორად. *) თავად აზნაურებისა და სამღვდელოთა შეღები მოჟვალის იზრდებოდნენ ამ სასწავლებელში, რომელიც შირველი წესირად დაახსებული შევიდა იყო ჯერმი. უკანველად იმ მოწაფეთა ფასხებში ბეჭრი რამ თქმულია უნდა დარჩენილიყოს. სასურველია მათი ცნობა იმ დროს სწავლაზე და თვით დავით რექტორის სასიათუე ასუ შორმაზე.

ამ მოღვაწეობისთან დიდი შორმა იყო უკერთვებული: სასწავლო წიგნები უნდა შეედგინათ და ეთანგმნათ. მისათვის, როგორც ტფილის სემინარისათვის ამონებე ამ თელავის სემინარისათვის კეთებდა და სთაცვინდა სასწავლო წიგნების ანტონი კათოლიკოზი და გრიგორი დავით რექტორი. ანტონ კათოლიკოზის ნაშრომი წიგნებს: გარეხიზმის, მზამეტელებას, ღრამმატივებს, როტორებას, გატედორისას, ფილისოფიას ბაზმებისტისას, ფიზიკას კოლეგიუსისას, მოგლე ისტორიას საქართველოსას და სხვს წიგნებს, ცხრდია, რომ სასწავლო მნიშვნელობა ჭრიდა. დავით რექტორი, როგორც სასწავლებლის მმართველი რასაგვირველია ამაში შორმა ექვებოდა. მარჯლითად, არის გეოგრაფია, ასლა სადღო დაკარგული, იმისი შედგენილი. ამ სასწავლო წიგნებთან სშირად გვხვდება სხვათაგნ შედეგილი წიგნებიცა, მაგრალით არითმეტივა, ალდებრა, მიწის მზამეტობა (გეომეტრია), რომელიცაც მისკე დროს კუთხიანია. ამ შორმაში, შედგენაზი თუ შირველ გადაწერაში როგორც კომებით დიდი მონაწილეობა ჭრიდა და დავით რექტორისა.

*) მაშე სემინარის რექტორად მიაიბნ, უაზოლოო, წისულ საქართველოში სამეცნი მღვდელო უათმაზემგოლი, მაკამე ამ გაცია ნებენგოლად რომელს უაზოლო და რექტორად უაზოლი თა მეტებ. ეს მაშე შესაბამის მით სიმეს მღვდელობის სასულიერო სასწავლებელში თანამდებობა.

ამ სასწავლა-შორმის სიუგარელისა გამო მიღებული კოფილი შეიცის სახლობაში და, ოდგორც გამგინონა, გილორი მეტას მის დავით ბატონიშვილის მასწავლებელი უაზოლა. მოწაფესა და ღატარს ერთმანეთის სიუკარული სიყვდილის მდგრადის არ გაქტობით. ჭემო დასტრი დიდის წიგნიდამის წიგნის წასახებ მდგრადის შემდეგ დავით შემდეგი წიგნის წასახებ მდგრადის შემდეგ დავით მოწაფე რექტორის სიუკარულის და ბატონიშვილის წიგნებს შევის დაქითა ჭმლებული დავით რექტორი გარდა 1827—1830 წლებ შეა, ბეკრ ასსოვთ მოსუცემულებსა, რომელთაც უნისავო ქადა მცირებულებული და ასსოვთ იმისი უცნაური ურავა ცისვიტება. თელავიდამ გაღმისტელის შემდეგ ცისვიტებას ანსახების ძევს სამრეკლის გვერდით, მარცხვინი ათასში (ეს ამ თანის წლის წინათ დააწიქს და სკვად დაშალი აშენეს.) ერთის კაცი იყო, ცოლშვალი თელავიდა მოუკედა და ქადა მდგრადი დარბისათა სცხელვებდა; უცნაურის ხესითისა უაზოლა და უშმილ ჩატმა-დას უკავისა. ჩეულებათ ჭრიდა მხრების თამაშები (რმუმება იცოდა) და ამის გამო ცუკის ესანდნენ, როგორც ამ გვარის ჩვეულების გაციას მუცის სასელის დარქებება იციან სფლენებისა. სშირად შინ იჯა და მეტადრე ბანზე, სალათსანვით აბა წასისესმული და შერანგის უმსანავოთ. ჭევინ და მცოდნე კაცები მაჩნდათ, მაგრამ ამასთანავე ხასევნად სულელათაცა. ამიტომ „ცუკია ფილისოფიას“ ეძალენ. ოსურის იცოდა დიდებთან და ძარალებებთანაც. მაგრამ სასწავლებელში ცემა კი სცხლია და ლაბიოს მარცხებულებული დარქებება უმსკრეილებისა. ბევრს ასსოვს იმის ასუქაბა დღესაც. მაგალითად: ერთსულ თემისაც მუსხას ბატონიმა მილასგვარმა და სხვა გამოჩენილმა ერევე მეტის დროს კაციმა სადღოს შემდეგ ბასიმ დაიწეუს: შეეხან რაზე დგასო? გერა დასკვნეს რა და გაცია გაზუავნეს, ცუკისა ჭრითს კაციმა. გაცია მივიღა და დავით რექტორმა უკუთვალა: თეპერ გამბდასასართ კაცის სადღოთა და კხლა შეკრევით; მე კი არ მკითხავთ, დღეს მუცელი მეწვისა. სადღოდ გამოუგზავნეს. გაცია იმპე დაუენა რექტორმა, სანამ კარგა შეეტერა; რომ გამდა და გაათავა, ბატონი: ასე მოახსენე ბატონისა მეტენა ამ ჩემ.... წერზე დისო. სხვა ანედოტორი იმის ბინძურებაზე: ბურის ჭამის უემდებულს იქნებს კარის ლრუბლთან დაჭერიდა. დავით დებ მცლებს იქნებს კარის ლრუბლთან დაჭერიდა.

ბატონიშვილის უნდოდა და ესტლუკინებინა და გერ დამუღ-
ვინ, ეთხეც და დამარტივები თავის მსახურს უსრიალ
მცველი შემცირებულის და კარის წინ და ეურა. გაშეღალ-
გამომცველი ჰქვითობდნენ და ლანძღვდნენ მაცხა ჸამია
ცუკიას. შეიტეა გამოვიდა დავით რეპტორი და გაფრთდა.
ამ დონის ბატონის შეილი გამოსწოდა. ოქტომბერის ლამაზ
და უწყო, ეს შენ ეშმაკობა არისრა, ამროვანა სალტში
გამაბეჭას აუკირ.

გადაწყვილი წიგნები დავით ოქტომბერის მრავალია.
ოთხით გადაწყიდას ბეჭი ამ სელის წყებისა ასხის-
საცის დეკანზის დამირიკის ჭრია და მერე გრიგორ
დალის წაუდია; ამის გარდა ყოფილა კიდევ სხვა მექანი-
კის აჯანმი, საიდგანაც ამ რამდენიმე წლის წისათ გა-
ფარტულ-გამოფანტულ თუ სახლებში და თუ ქადაღის
მყიდვე მეწვრილმანებში. ამით ეს უგრისაგნელი ბიბ-
ლითოთუკა ქართულის წიგნების გაუიდვის დონის ცხრა
ფუთი გამოვიდათ. დანახანენ წიგნები აქ-იქ გაფარტუ-
ლია. უმეტესი ნაწილი წარსულ საუგუნები გადაწყვილია,
უფრო ნაკლებად ამ საუგუნები. საცოდნებლად საქორთ
ვარცდეთ, რომ უმეტეს ნაწილს დასასრულში უწერდა.
ორმ დავით ოქტომბერის გადაწყვილია და წელიწადი
დღიამულია. უოგელი წიგნი წვრილის გარეულის სელით
არის დაწყებილი და სეფითათ, ასე რომ ბეჭის გრძელებით. წიგ-
ნები აქვს საწერ ქადაღის მეოთხედის და მერვედის
სიღვიდე ტანი. სასურველია უკრეფილ იქმნას ცნობა,
ვის რა წიგნები აქვს იმის გადაწყვილი და სა და-
წყებოს ჩენს გადაწყვილი.

ამის ქვემოთ წერილები ეპუთენის ბეჭმში (ქათლა)
მცხოვრებელს ციცქა შეიდა, რამელსაც მაღლაბას უკლე-
ნით ამის გადმოცემისათვის. ამავე ციცქა შეიდას აქვს შე-
სანიშვი გრამატიკა თარგმნილი და გადმოცემული სოსის-
რიანებ შეუე გარტინგის ბრძანებითა შემთანისაგნ 1737
წელს და ამა თხზულებისთანავე გადმოთარგმნული შეცია-
მურითა და „უეცანილება შროფირის იუსის“ იმავე შენშიანისა
და ბატონიშვილის ვასუმტისაგნ.

3. უ.

წერილები

დავით ოქტომბერისა

მის ღიასების შავილს მღვდელს თანხეს:

სელს ამითას გილვნი. და შენ მშვიდობას. გვა-
ლად გაკითხავ: სადა სარ. ოთხორა სარ. ან ცოლით. და

თუ შეიდა გვავს ¹⁾ ან შეიდათ ან მეურათ, ოთხორ
ჟეცხოვცებ. ამ გასსაცდელიას დოროშმ: ²⁾ მე სომ
გემართლები ჟემარტიად რომ შენი სახელი არა დარს.
არც გარგად, და არც ავად. გვსსენო. ათამც ³⁾ წიგნი
მოგწერთ. ამიტომ რომ ას შენ თელავიდამ წამოსველ.
და გამეურ შენს უმდგრამად. რამდენი გასსაცდელი.
და მწუტაცები შემემთხვა. უოგელივე რომ მრავწერ
და გოქლად. მოვა. და მცირეს მოკლედ გაცნობებ:
უნობისას ხომ. სამართლის მოქადა რესტ სკოლა
წამართვებს: და რომელიც უნობისას სკოლაშეიდას სახ-
ლები გავავთე. შენ უგო გილე უპოტებდ გავავთე.
ისიც წამართვებს. იმავ მაღლიმა სუდია სამეციის წევლიმა.
იქიდამ გამომაგდებს: მორდელის შეიდა ნინა გაცეული
იყო: სახლებიც ცალიელი იყო. იმათისავე დასტურით.
მიღდას ნანას წაგნი მავსწარე. და მათს სახლებში
დაგვდებ. ერთს წლამდის კიდევ: ერთი ქიმატესაგნ
სამეციის წევლი და უმეტესულია. ლევარი ასტუდა. თუ
რამ მებადა. ან შერი ან სტოლები. ას რომელიც ფიც-
ალ რომელი. რადა გითხრა უოგელივე სახლის მოსახმა-
რი. სგამები კრატებიც უოგელიებ იმან წამართვა. სკი-
მართლია გრ გოშოვე, ჭირი გახნდა. მოსე მღვდელი.
მთელად გასალ მღვდელით არასწერა. მე გისის სეგ-
მოს მდივანისას ბაჟით. მართამა გაცნათი ჩაველ. დამა-
წუტინა. ციებ ცეცლება. ერთხელ ექსი თევ მაცივა.
ერთსელ. რეა. თვე. ერთს წელიწადს მეტს ვაუავ. გისის
სევს. მეოუ თელებს ამოგელ. მაციებდა მეცა, საწერ
ჩარიამაა, და გაციასაც. სამთავ. ერთად. დაური-
ბების შეიდას კრძეში: რადა გითხრა უოგელივე. სიმწა-
რედ გრდამექცა. ავი უეწენორება. ჭაცოდნათ დიდად
შემაწეხს სახლის წალენე გიუავე: საწერ გაცრა მო-
მიებდა ციებ ცეცებით. ღვინობისთვის: და მასუენ მა-
რთამ მამიებდა. ჩემის ცოდვით და უედურებით: იან-
გარის: ზ: და ურთი. მარტო: უარივ. ციებ ცეცებით.
დამეხოცნენ. ჯავოშა. გამაუითლა: და მეც გამმდებოდა.
კიუგ. უახმიაშანთ გალავნში მარტო წელიწადი მეტი.
ცოტა. მოვკლებინდა: შარშან აქ ჭაჭებს ჩამოველ. ანის-
სატში გვისლებერ გარის ბერის თათხები. მარტო. ერთ

¹⁾ ქ. ქსანურაუ უზის და მის მეტე სოცებს „შეა-
ლოა“ შემდეგვე.

3. უ.

²⁾ ქ. გამორტებულია გვანებთ ცოხად ქსლა სმარტებულის
წერტულის.

3. უ.

³⁾ ა სეის სიცეცეს: აურ, აურ და ასმირ ბორებ სო-
მიტე არის აქსანცევუ

3. უ.

მაღლი იმერელი მუკანდა იმანც გამჭურდა. და თუ ჩემი იმავი, იკითხო. მარამისა და კაცის სიკვდილის მწუ-
საქებით. სულის დგმა ადარა მაქტა. არ მეგონა თუ ასე
გავლენდი და ასე შეგსწუხედებოდა. სულ იმათის მწუ-
საქების ფიქრში გადამება: ამდენი, ხანია მეოვრმეტე თვე
ჯე ქალაქში ჩამოვედ. მიგვარს სიაცხვილდ როგორ არ
მიგანია. ერთხელ როგორ არ ჩაძოგვედ და არ მასე
შენის ნახვით სომ იცოდი მესიამოგებოდა. და მწუხა-
რება გულს მომილებენდა მიკვის შენის სკანდილისიავან. იმათის დასრულის ივის ასე მწუხარე გარ და ნუგებში არა
მეტ. უქნა ნახევ სომ იცი დიდად მიამებოდა. ღმერთმანი
გოსოვ და მინდა რამე შე. საბადოვა. კუშმარიტად რა-
საც უქნა კარგი გავიგანება. ღმერთს სულ. იმასა. კასთოვა.
ასლა ამასა გრიქ გინილი, რომ ქსე ჭრა საჭა კარგი
სიმაგრე იყოს და მტერი არა ხედებოდეს იქ წასვიდე
შენცა და ცოლიც. თან წაავასხო. ან. დატუკებით ან
სიკვდილით არა აიტეხო აა. რომ შენის გასსაცდელით
გამოუტმეუს, მწუხარების კაჯასტერში. არ ჩამიუვანო.
და ეცავდ ამ მტრიანობის ქამებში შენი თვე. გასსაც-
დელს მოარჩინო. ღმერთის სომ იცის შენი ფიქრები.
მწუხები. და მტრანჯება. მე არა უწუხება მინდა. შენ
მაინც. იცოცხელე. რომ მინამ ცოცხალი ვიყო. შენი ავი
არა გავიგონო აა: ვაჟო. ან. ერთხელ. ერთი წიგნი
როგორ არ მომწერე სომ იცი დიდად მიამებოდა. რაღა.
გითხო დიდად გეხვევები. რომ საცა იყოს შენი თავი
დახიზხო. და მშვიდობით ამერთი: ასლა ნე წამოსვალ
ჩემს სხესავად: გზაზედ. დადი შიშიანობა არის. მცე-
თიდა. ქალაქმდის სამს რთხეს ალაგა. აცც დაგიმადლებ.
არა აიტეხო აა. და როგორსც. ცამატობის პირ დადგებე
და უშაშება შეეჭნა, თუ მასემდის ვიცოცხელე. მაშინ
შენი. ესეც არ ვაცი ეს წიგნი მოგივა თუ არა: მართა-
მობის ც: ქეს. უჯ: ')

მაღალ-კეთილ-შობილი ალექსისძე.
რეკრიტი დავით:

(გეორგი პარელ პარელი მიწერილი.)

ჭ. შენი მუკანდა სასელი კი არ ვიცი ვითა შეილი
ეგრეთ მომიგითხე; შენი მშანი და მშის წული უოგალ-
ნივე მომიგითხე:

II.

მისს ღირსებას პატიოსანს მღვდელ იოანეს.

წმიდას მარჯვენება. ამათას გიყოთ. ვითა მღვდელსა
კუშმარიტა ქრისტესა. და შენის მუკიდობას შენით. და
შენის მეწუდლით: ქებით და ასულით ღმერთსა. გვესთხოვა.
ჩემს ამბავს მოისხები. მართალია. სული კი მიდგა.

*) ეს ვე 1807 (ჩემ) წელს. მარა და გარია, გვი-
ნებთ ცოლის და უგოლის სასკლება.

მაგრამ. სხვა გეთილი არა მაყრია აა. უოველოვის სნეუ-
ლადა გარ და ავად მეოფებაში. გასლაგარ. მერე მიგვირს
შენის მღვდელობისა და სკინიდისისა გან. ერთხელ რო-
გორ არ მიკითხე. ან ერთხელ წიგნი არ მომწერე. და
შენი მუკიდობა და ამბავი არ შემატეობინე. ღმერთია არის
მოწმე მე კი უოველოვის შენს ზოტებას. და
მწუხარებაში გარ. და შენს გონებაში. და უოველოვა ე
გასევება: რომ თეალეური მოგივდონ. წისაზუდაც ნი-
კიფიარებ. და მამაცესშვილმა ზაქარიამ შირობა დამიდევს.
შენის გულისათვის. რაც შეგვიძლიან შევივარებთ. და
თვალ-უურს მიუგდებოთ. შენ თითოს მოწმე სარ. რომ
ჩემს ცხოვრებაში. ჩემს გულში ეგ არ გავლილა რომ
შენი გამორჩემა მდომოდეს. ასლა ასე მოადა ჩემი საქმე,
რომ გავდარილიდა: მოუხუცდი. და დახსნულდა: კამიგი-
რი მე დარა მაჯეს: და თუ მეონდა რამე. აა რუსები
მოსულან, იქიდამ. აქმოდე. დაგარეუ. აღარა მაქტა რა.
ასლა თუ. შეიძლებოდეს კუშმარიტად შენი შეწუხება არ
მინდა. ერთი ურემი ფეხილი. გამომიგზავნე. თუ ერთი
ურემი. კერ შეიძლო. ათი კოდი ფეხილი მაშინც გამო-
მიგზავნე. დიდად საშე გაჭირებული გარ. მე ტომრები
აღარა მაჯეს. საცა იყოს. მანდ შენ იშვინე. თუ შენ
კერ წამოსვალ. რომ სოფელი და სამწერა გიჰირავს
და დიდ მახვა არის. ასე ქენ. შენი მმა დავით გა-
მოგზავნე: ერთი ურემი ფეხილი გამორატანე. ათი კოდი
მენთვის გაუიდას. და ათი კოდი. მე მომიტანოს. აქეს
ააზად კოდია: გვევანამ იცის მოსისი ჭართლში პურის
მდანის: თუ გქნდეს. მუსუდო და თაფლიც. გამომი-
გზავნე. და ღამიც: დაირწეუ მაგიეს მეც გარდევისდი. სომ
მოვეკედები და ჩემს ანდერმში. არც შენ დახები
უნარილო: თუ აცც ერთს იქმდე. წიგნი მომწერე. რომ
იმედი გარდავსწერილ და შენი მუკიდობაც. კესცნა.
აა არა მოგწერო. სულ აგადა ვარ. ჩემას სნეულებით.
კერ მამერულენე: კამაგირი არა მაჯეს და შემო-
სატადი. აა საიდამდა მექნება დარჩემის გზა. და ილა-
კრ. ბარონის შვალი. დავით ის იყო. რომ ისიც. მაისს.
აა. მიციცალა: საბრალობელი. ქეთეგანც. თეოთმეტი თევ-
ირის მიციცალა. და საწელი მისი შვილი სომ უწინ
კერსუტებმა მოკლეს. ეს მეექტე წელიაწადი შენი საწელი.
მეგრებარა ნინია: არა მაგასენო. ჩემი მწუხარება.

გეორგი პარელის.

ჭ. შენი მოჭირირნ ახულე. და შენი გამირ-

წელს. წეს:

ქ. ალექსის:

ცვილის:

(ალექსის მიწერილი).

შენი დელი და მასწავლელი. ალექსის ე

ალექსოვი.

დავით რეპრირი.

მანოება დათიგამა და სკიმონის სელს გაერცეს:

ჭ. შენი მუკანდა ჩემს შეილის მსგაბსა და შემგან

საგულებელი. მამა ქებირის. სიუგაულით მომიგითხე.

აგრემ შენი შეილები. კაჟები. და ქალები:

ქ. აგრესი შენი მმა დავით: და შენი მმანნი მომიჯითხე: ქ. შევის ლაქით დასტურდეს. სწავ არა გაგლოს რა ას დავით ბატონის შვილი მიაცვალა. მას აქეთ. ჩემს წიგნს უოგელთვის შევის ლაქით გვეჭდავ.

(მ) შეორე წერილს ზემოდამ დარესა აქეთ)

მისს ღისებას პატიოსას მღვდელს ითანეს: ციც-ქიშვილს. გიორგისქეს. დავით რეკრიტის გასდილს მიერთოს ტფილისდამ. ქართლს. სოფელსა მთხისა:

ბრძოლა რომის დასაკუროებლად

გონისტანტინობოლში.

(დასასტული *).

რამოდენიმე თვე გავიდა. ერთხელ რომაელთა ჯარის ბანაქში სარდალს ცეტეგს მოუვიდა წერილი ამ წარწერილობითა: „ყორანელი ცეტეგს ცეზარსა, ყოფილს პრეფექტს და ყოფილს მეგობარს. უკანასკნელად ჰარწერს პროკოპი ცეზართაგანი.“

„ეს წერილი—ჰარწერდა პროკოპი,—იმისთანა სამშესახოა, რომ ამ გვარი წერილი ჩემს დღეში არ დაუწერია ჩემს ყოფილს მარჯვენა ხელს და ეხლა დაშორების მარცხენასა. სიამოვნებით მოვიწრიდი ამ მარცხენა ხელსაც, ოლონდ არ მომცე-მოდა მიზეზი ამის მოწერისა: ეს წერილია ოცდა ათის წლის მეგობრობის უარ-ყოფისა!.. მაგ მეგობრობას, რომელიც შენ დაასრულე მით რომ გა-დუდეგ და გველსავით დაშხამე ჩემი გარსკვლავი— ბელიზარი, მე ვასრულებ უკანასკნელის სიყვარულით შენდამი: მე მინდა გაგაფთხილო შენ და გა-უწყო განსაცლელი, რომელიც შენ მოგელის. შენ უნდა შემძლებოდი მე, მაგრამ მანც კიდევ მი-უკარხარ, ცეტეგ! შენ ძნელად ამოგილებს კაცი გულიდამ და მე ძალიან მინდა შენი დასხნა უბე-დურობისაგან. მაშ უური მიგდე: მე რომ ბიზანტიაში დაეპრუნდი, მე მეხსავით თავ-ზარი დამტა ამბავმა, რომ ბელიზარი დაუწერიათ ვითომ იუსტი-ნიანეს ღალატობისათვის. მე ჯერ ვიფიქრე, რომ შენცა და იმპერატორიცა უცდენი ხართ ვისმე.

ბევრი ვეცალე, რომ მენახა იუსტინიანე, მაგრამ ამაოდ ჩამიარა ცუდამ: იუსტინიანემ არ მინახულა. მას პირში დორბლი მოსდიოდა როცა მის წინაშე ახსენებდნენ სახელს ბელიზარის კეთილის-მყოფე-ლისას. აგრეთვე ამაოდ ჩამიარა ანტონინას ნახვის უურიოლმა: შენის წყალობით იმას კარგად ჰყარაუ-ლობენ წითელს სასახლეში. ტრიბუნიანს წარვუდ-გინე ყოველივე საბუთი, რომ ბელიზარი უბრალოა, თეოთონ ტრიბონიანმა ჰისტეა, მე ვერ დამი-ჯერებია, რომ ბელიზარი მუხანათი იყოს და ამასთანაც გაკვირვების ნიშნად მხრე-ბი აიწია. „მაგრამაო, დაუმატა ტრიბუნიანმა: ბელიზარის საქმე ხელიდამ წასულია! რად უარ-ჰყოფსო, რომ ანიცი მის სახლში დადიოდა, —ეზ ხომ ცხადად დამტკიცებულია.“ დიალ, ბელიზარის საქმე ხელიდამ წასულია! სამართალმა მას სიკვდი-ლით დასჯა დაუნიშნა და ანტონინას კი—ექსორია. იმპერატორმა დაურბილა სასჯელი, სიკვდილის მა-გიერ გაუსამართლა თვალების დათხრა, ქონების აოხრება და ანტონისაგან შორს გადაკარგვა.

საშინელი ჩოქალი მოახდინა ამ გვარმა სა-მართალმა ბიზანტიაში. არაეის არა ჰაჯეროდა ბრა-ლეულობა ბელიზარისა, არაეისა, გარდა იმპერა-ტორისა და მსაჯულებისა. ხოლო ვერავინ შეკსძლო საბუთების თქმა მისდა სასარგებლოდ, ვერავინ ვერ დაატრიალა მისი ბედი. მე გადაესწყვიტე კიდეც რომ თან გაყოლოდი მე ცალხელი ბრმასა.

მაგრამ ამ ღროს უეცრად გამოგვიჩდა ლეთის კაცი,—ლმერთმა აკურთხოს—ამან დაგვიხსნა ორ-ნივე. ეგ კაცი მისი დაუძინებელი მტერი ნარჩესია, რომელიც მე ამას წინად დაგისახელე, როგორც ერთი უდიდესი კაცი ჩვენის ღროებისა. ნარჩესი ყოფილა ნიკანდიაში წყლებზედ და იქ შეეტყო ბელიზარის უბედურობა. მაშინვე გამოიჭრა ბიზანტიაში, მიხმო მე და მითხრა: შენ ხომ იცი, რომ მე ყოველთვის იმის ფიქრში ეიყავ ბელიზარი და-მემარცხა როგორმე გაშლილს მინდორზედა. მაგ-რამ მე ვერ შევიწყნარებ მას, რომ ეგრე უსახე-ლოდ, ცილის წამებით დაიღუპოს ის, ვინც ძლიე-რი მტერი იყო ნარჩესისა. ერთად ვიმოქმედოთ შენ—მისმა უკეთესმა მეგობარმა და მე—მისმა პრი-ველმა მტერმა; გადავარჩინოთ იგი, გადავარჩინოთ ის რიხით-საგსე კაცი.

*) ავტორის №№ 12, 21, 22, 23, 24, 28, 32, 35, 36 და 38.

ნარჩესმა მოითხოვა ნახვა იუსტინიანესი და იყი, ფითარუ მტერი ბელიზარისა, მაშინვე მიღებულ იქმნა.

ნარჩესმა უხხრა იმპერატორს: „ბელიზარი არ შეიძლება მუხანათი იყოს; მისი მხოლოდითი ბრალი—ბრმა ერთგულებაა შენდამი. იუსტინიანეს არ მიღლო ეს საბუთად. მაშინ ნარჩესმა დადა იმპერატორის ფერხთა წინაშე თვისი ყავარჯვენი სახლლობისა და უხხრა: „ან უნდა გააუქმო განაჩენი მსაჯულთა, ან არა და ერთსა და იმავე დღეს უნდა დაჰკარგო არივ შენი სარდალი. იმიტომ-რომ ბელიზარისთან ერთად ექსორიაში წავა ნარჩესიცა. იფიქრე, მაშინ ვინდა დაიფარებს შენს საიმპერატორო ტახტს გოთთაგან, სპარსთაგან, და სარკინელთაგან.“

იუსტინიანემ ჭმუჭვნა დაიწყო და სამის დღის პატიანი ჰსონება მოფიქრებისათვის; იმ დრომდე კი ნება მოგვცა ნარჩესსა და მე ქალალდები გაგვესინჯა, ჩევნება ჩამოგვერთმია ანტონინასაგან და სხვათა შეწამებულთაგან. ქალალდებიდამ გავიგეოთ, რომ ყველაზედ ძლიერ საბუთად მოყვანილი იყო ანიცის ლამით მისელა-მოსელა ბელიზარის სახლში და ანიცი ხომ იცი მდინარე ჰყენდათ შეთქმულთა. ისიც მოპყანდათ საბუთად, რომ ბელიზარი, ანტონინა და თვით ანიცი ძლიერ უარ-ჰყოფენ ანიცის მისელა-მოსელასათ.

როცა მე ესენი ეუამბე ანტონინას, მან შემომძახა:—თუ ეს მართალია, მაშ მარტო მედა და ვიღუპებიო, ბელიზარი კი თავს დაიხსნისო.

აქ თვალები განუბრწყინდა.

— ბელიზარიმ არ იყოდა, ვანაგრძო ანტონინამ: ანიცი დადიოდა თუ არა; ანიცი დადიოდა ჩემთან და არა ბელიზარისთან. დაე ეს ყველამ შეიტყოს, თუნდა ბელიზარიმაც, დაე თუნდ ბელიზარიმ მომკლას კიდეც, ოლონდ თვით თავი გადირჩინოს.

ჰსონება ესა და მომაწოდა კიდეც ხელში ერთი ბოხჩა ანიცის წერილებისა, ამ წერილებმა ყველა საქმე გამოაშარავეს და ამასთანავე დიდის ბრალს ჰსდებლენ თვით თეოდორიასაცა. მე მაშინვე ნარჩესს მივუტანე. ნარჩესმა წაიყითხა და მითხრა: „ძალიან კარგი, ეხლა ორში ერთი მოხდება: ან დავიღუპებით ჩევნენ ყველანი ბელიზარისთან ერთად, ანუ ჩევნენ გავიმარჯვებთ და დაიღუპება მარტო მშვენიერი თეოდორი. საქმე სიკედილ-სიცოცხლეზე მიმდგარი. წაეიდეთ ანტონინასთან.“ ჩევნ მივედით ანტონინას სახლში და იქიდამ ჩევნ და ანტონინა, ყარაულებით გარს შემორტყმული, მივედით ციხეში, საცა ანიცი იყო პყრობილი. წამოვიყვანეთ ანიციც და ოთხნივ ერთად მივედით იუსტინიანესთან. ანტონინამ—მაგ სულგრძელმა ცოდვილმა იმპერატორის წინაშე მუხლ-მოდრეკით აღიარა, რომ ლამით ინახულებდა ხოლმე ანიცის მარტო იმ განზრახვით, რომ იგი გამოეხსნა თეო-

დორას მახილამა. ანტონინამ მიართვა იუსტინანეს წერილები, რომელშიაც ანიცი მოუთხრობდა მას თუ რა ლონისძიებას ხმარობდა თეოდორა, რომ ანიცი ხელიდამ არ წასლოდა, წერილებში იყო გამოცხადებული ის საიდუმლო კარიცა, რომელიც თეოდორას საწოლს ოთას ჰქონდა, იუსტინიანეს ლუსკუმაცა, რომელიც აფარებული ჰქონდა იმ კარს და სხვა ამ გვარი.

ისტინიანე დიდის მრისხანებით გააფთრდა; ჩევნ დაგვემუქარა სამართალში მიქცემთო ჩემის მეუღლების შეურაცხოფისათვის და ცილის წამებისათვისათ. ხოლო ნარჩესმა უხხრა:

— ეგ მუქარა ხვალ აღასრულე! დღეს კი, როცა თეოდორა ძილს მიეცემა, ნება მიეც ანიცის მე და შენ შეგვიყვანს თეოდორას საწოლში იმ საიდუმლო კარითა, წამოიღეთ თან ეგ წერილები და პირის-პირ დაჟუენე ანტონინა და ანიცი. შანთ ქვეშ გამოჰკითხე იმ უქბილო კუდიანს გალატეას ყველა-ფერი—და გაფთხილდი კი, თორემ მე ვიუ შენ იქ შეიტყობ მასზედ მეტს, რის ცნობაც გინდა. თუ ჩევნ ამაში ვსტყუდეთ, ხვალ როგორც გინდა ისე დაგვსაჯე.

იუსტინიანემ იყაბულა ეს სიტყვა. იმავე ღამეს ანიციმ შეგვიყვანა თეოდორას ბალში. რაღაც ხაფუანგი ეფარა მიწის ქვეშ გათხრილს გვირაბს, რომელიც თეოდორას საწოლ ოთახამდე მიდიოდა. იუსტინიანე ჯერ კიდევ იმედეულობდა, რომ ეს იუსტინიანე მედევნილი დაეცა. მაგრამ როცა ანიციმ მარმარილოს ფიცარი იქით მისწია, შინიდამ წამოღებულის გასაღებით გააღო საიდუმლო კლიტე და გამოაჩინა ლუსკუმა—იუსტინიანეს ელდა ეცა და გულ შემოყრილი დაეცა. რამდენისამე წუთის შემდეგ გონზედ მოვიდა, მიაბრუნა ლუსკუმა და მარტო შევიდა თეოდორას საწოლში.

ოთახში ბნელოდა, მაგრამ მაინც იმოდენა, სინათლე იყო პატარა კანდელისაგან, რომ ქვეშა-გები თეოდორასი ჩანდა. იუსტინიანე მიუახლოვდა ქვეშაგებს. თეოდორა იწვა სრულის სახელმწიფო სამკაულით მორთული. ერთი საშინელი ხმა მოგვესმა. ჩევნ მსწრაფლად შევცეიდოლ და ჩევნთან ერთად შემოვარდა მეორე კარიდამ გალატეაცა. ელდა ცემულმა იუსტინიანემ ხმა-ამოულებლივ დაგვანახვა უძრავად მწოლარე დედოფალი. მიეუახლოვდით ქვეშაგებს—დედოფალი მომკედარიყო თურმე. გალატეას გული შემოეყარა. ჩევნ გავსინჯვეთ ოთახი; ოქროს სამ ფეხის მაყალზედ ციპოვეთ რაღაც ფერფლი. ფეხმეთ მოახლენი. გალატეამ გვიმბორი რომ იმ საღამოს, სწორედ იმ დროს, როცა ჩევნ იუსტინიანესთან ვიყავით, თეოდორა მარტო გამოსულიყო, გამოევლო ბალი და მოსულიყო იმასთან, საცა ჩევნა და იუსტინიანე ვიყავით. ამას უწინაც თურმე იქმოდა ხოლმე ამ ფამად ისევ მალე მობრუნებულა უკან და თუმცა გულდამშვიდე

ბული ყოფილა, მაგრამ სახეზედ ფერი აღარა ჰქონდება. ეპრანებინა რომ მაყალზედ ნახშირი გვიღილუ- ვეთო და მის მერმედ ჩაეკეტნა კარები. როცა გა- ლატეს კარი და ეკუნებინა, თეოდორას ხმა მოე- ცა, რომ მეღდავწეჭი კილეცა და შენ საჭირო არახარი.

იუსტინიანებ მოისმინა რა ყოველივე ეს. მივარდა ჯირფას მკედარსა და სანთლის სინათლე- ზედ უკერად თვალი მოჰკრა ბეჭედს, რომელიც ერთხელ როდესლაც კლეიპატრასი ყოფილა, და რო- მელიც თეოდორას ყოველთვის ნეკედ ჰქონდა. და კერძოდ ბეჭედს თვალი და დაინახა, რომ პატარა იაგუნდი ახდილია და მუნით ამოწევილია საწამ- ლავი, რომელიც ყოველთვის იმ იაგუნდის ქვეშ იყო შენახული. დედოფალს თავი მოეწამლა.

ჯერ კადევ ეჭვში ვიყავით და არ ვიცოდით რისგამო მოეკლა თავი: იმისგან რომ თავისის სნე- ულების ტკივილებს ვეღარ გაუძლო, თუ იმის გამო, რომ წინად იგრძო თავისის ძლიერების დაშხობა. მაგრამ ამ საგანზედ მალე შევიტყეთ მართალი. თე- ოდორას სიკედილის ამბავი მალე მოედო მთელს სასახლესა; ჩევნ კადევ მის საწოლო-ოთახში ვიყა- ვით, რომ მოვარდა კარის-მცველი იმპერატორისა მან შიშით ალარ იცოდა რა ექმნა, დაეცა მუხლებ- ზედ იუსტინიანებ წინაშე და უმბო, რომ რამდე- ნიმე წელიწადია, რაც თეოდორასაგან მას ჯამაგი- რი ეძლევოდა მარტო მისთვის, რომ ეცნობებინა ხოლმე თეოდორასათვის ვის ინახულება ხოლმე იმპერატორი ცალკედ. მაშინ თეოდორა ჩუმად მივი- დოდა თურმე, შეიპარებოდა იუსტინიანის დარბა- ზის გვერდზედ მყოფს ოთახში და იქიდამ ხელაედა და იმერც ყოველსფერს, რაც მოხდებოდა და ით- ქმოდა. გუშინაც ეცნობებინა კარის მცველს, რომ ჩევნ იუსტინიანესთან მივედით. თეოდორა მაშინვე მორბენილა და რა წამსაც მისთა ყურთ სმენიათ ლაპარაკი ანტონიანისა და ანიისა, ვაიმეო დაუ- ძანია და დაცემულა. შემდეგ კი მალე წამომზტარა ფეხზედ და წასულა; კარის მცველისათვის უნიშნე- ბია, არა ჰსტერა რაო.

ნარჩენი შეადგა იუსტინიანეს, რომ გალატეას უანთქეეშ გამოპერთხოს, რაც იცის, მაგრამ იმპე- რატორმა პასუხად უთხრა: „უმარტედ მეტის ცოლინა აღარ მინდაო.“ ერთი დღე და ღამე მარტო გაა- ტარა თავისის მანც კიდევ საყარელის მეუღლის ოთახში კარ-ჩაკეტილმა, მერე დამარხა ხელ მწიფუ- რის დიდებითა სოფიის სობოროში. საჯაროდ კი გამოაცხადეს, რომ თეოდორა მოულოდნელად გარ- დაიცვალა ძილის დროს გაღუნებულის ნახშირის სუ- ნისაგან. სამ-ფეხიანი მაყალი გამოიტანეს და დად- გეს საჯარო აღვილს ამის დასამტკიცებულად.

იმ ერთს ღამეს იუსტინიანე ისე შეიცვალა, რომ სრულიად დაბერებულს ჰგვანდა. ანტონიამ,

ანიციმ, ბელიზარიმ, ფოგლიუსმა, ანტონინას მოა- ლეთა და სხვათა ერთნაირად აჩვენეს, რომ შენ და თეოდორამ, ანტონინა მოატყეოთ და საქმე ისე მოაწყეთ, რომ ბელიზარი თვალად მაინც გაეხად- ნათ შეთქმულების მოთავეთა. ყოველმა ამან და- არწმუნა იუსტინიანე ბელიზარის სიმართლეზედ. მეც შევფიცე, რომ რამდენიმე კვირის წინად თეოთ ბელიზარი მრისხანებით ლაპარაკობდა ფოგლიუსი შეთქმულობაზედ.

იუსტინიანე წავიდა ბელიზარისთან საპყრობო- ლეში—თვალში ცრემლით მოეხვია და ჰსტერა შემინდეთ მეცა და ანტონინასაცაო; ანტონინამ გამოისყიდა კიდეცა სინანულითათ თავისი უბრკუ- ლო ტრუიალების ცოდვანით და ჩემის შეცოდების შენდობისათვის კიო გთხოვ მიიღო ჯარის წინამ- ძლეანობა იტალიაშით მაგრამ ბელიზარიმ უპასუ- ხა: „არა, იუსტინიანევ, ჩემი საქმე სააქაოს გათავე- ბულია; მე და ანტონინა წავალოთ აქედამ შორს, ჩემს მამულში მესსოპოტამიაში და იქ დაემარხავ ჩემს თავსა და ჩემს წარსულსა. მე ახლა მოიტრი ჩემის სნეულებისაგან—ეს იგი, მისგან რომ შენის სამასახურის სურვილი მქონდა. და თუ გინდა უკა- ნასკნელი წყალიბა მოიღო ჩემზედ, ვამგზავნე იტა- ლიაში ჩემი დიდებული მევობარიდა მსხაელონარ- ზესი; იგი ამოიყრის ჩემს ჯარის გოთებზედ და იმ სატანაზედ, რომელსაც ცეტეგს ეძახიან.“

ჰსტერა ესა და ორი დაუძინებელი მტერნი გადაეცეონენ ერთმანეთს ჩევნ თვალ წინ.

ყოველსავე ამას დიდ-საიდუმლოდ ინახვენ თე- ოდორას სახელის პატივისათვის. გამოაცხადეს კი რომ ბელიზარის სიმართლე გამოაჩინეს ნარჩენება, ტრიბონიანმა და პროკოპიმა და დამტკიცეს ახ- ლად პოენილის სიგლებითათ.

ყოველივე ეს მართალია. შენა გწერ იმისთვის, რომ იცოდე რა მოგელის და თავს უშეველო. თუმ- ცა მე არ ვიცი რა დააბარა ნარჩენსა, მაგრამ ნამ- დეილად ვიცი, რომ იუსტინიანეს შენი დალუპე- უნდა და ეგ მიანდო ნარჩენს. შენ გინდოდა, რომ რომითავისუფალი და ხელახლად ალორინებული ყო- ფილიყო და მარტო შენ ყოფილიავ მის გამგებე- ლით, მაგრამ ეგ შენი განზრახევა უგუნურება იყო. შენ მაგ განზრახეს უმსხვერპლე თვით ჩევნი შე- გობრობაცა. ხოლო მე კი მივდევ თან ბელიზარისა და ანტონინას და მათთან ახლო, შერიგებულთ მე- ულლეთა ბელინერების უურებაში—ველდები გაგარ- წყლო ყოველივე ის, რაზედაც ეჭვი შემივიდა, რაც მაწუხებს და რაც მაძულებს ადამიანსა.